

Szükségtelen elfordítani az olyan nevet, mint a *Babina Glava, Vén-asszony Csúcs* tárnaelnevezésként, mert valóságvonatkozása az eredeti befogadó, használó számára is elhomályosult, viszont más eljárást kellett volna alkalmazni az *Úveges határ* megnevezésben. Petrija magyarázatából ugyanis az derül ki, hogy „ott bizonyára olyan kemény kukoricát termett, mint az üveg”, csak hogy a magyar a kukoricát az acélhoz hasonlítja ilyen esetben, tehát a szöveggörnyezet az *Acélos, Acelas* neveket igazolta volna.

Felettebb talányos a magyar kiadás következő részlete: „Oltózz fel — mondja . . . — *ej ti boszorkányok*, mit ki nem találtok — mondja.

„*Énrám ugyan nem illik a célzás, mert a férjem bányász, ide a faluba meg parasztlányként jöttem.*” Miért nem lehet egy bányász feleségét, egy parasztlányt boszorkánynak nevezni, amikor ez a nem túl megtisztelő cím nincs származáshoz kötve? Az eredeti szövegben található *baraba* szó mindent világossá tesz, illetve a *csavargó, vándormunkás vagy a báráber* magyar jelentése.

Végezetül csak néhány összefoglaló megjegyzést tegyünk! A sorjázó példák egyáltalán nem azt kívánják bizonygatni, hogy a *Petrija koszorúja* magyar fordítása rosszabb lenne az átlagnál, sőt . . . Csak kulturális életünkben nincs nagyon hagyománya, hogy ikissé alaposabban megméregessük a „nemzetnek szánt ajándékot”.

Másrészt még egyszer vissza kell térnünk arra, hogy Petrija alakjának nyelvi elrajzolása, nyelvezeti kimosdatása a fordítás legfőbb hiányossága. A kiindulónyelvi műben az „idegen közlésnek”, a hősnő előadásmódjának norma alattisága érzékelteti, hogy a kvázi háttérben maradó író nem azonosul teljesen alakjával. Ezzel szemben mi történt a magyar szövegben? Délibábként az eredeti mű fölé emelkedett, és azt ilyen tüneményként is tükrözi.

PAPP György

VAJDASÁG FÖLDRAJZI NEVEIRŐL

Matijevics Lajos: *Vizeknek szarváról*. (Földrajzi neveink). Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.

A földrajzi nevek keletkezésének gyakorlati oka van: az ember tájkozódni akar a tájban, s ezt a táj jegyeinek általános (köznévi) vagy különleges (tulajdonnévi) megjelölésével éri el. Az elnevezés módja az elnevező és a táj egymáshoz való viszonyától függ: lélektani alapját, nyelvi megjelenési formáját tekintve az elnevezőre, tartalmát tekintve pedig a tájra jellemző. Legrégibb írásos nyelvi emlékeink (birtokpercek, határjárások, birtokadományozások stb.) jó része tartalmaz földrajzi neveket. A történeti földrajz, településtörténet, nyelvészet azonban csak forrásként

kezeli a földrajzi neveket, melyeknek elsődleges célja rekonstruálni azt a lélektani helyzetet, embernek és tájnak azt a kapcsolatát, amely a földrajzi nevek különböző formái keletkezésének alapja, és rámutatni a változások törvényszerűségeire.

Nálunk a 60-as évektől folyik a földrajzi nevek rendszeres és módszeres gyűjtése, minek eredményeként eddig hat község földrajznevei jelentek meg feldolgozásban (*Vajdaság helységeinek földrajzi nevei* 1—6). A Forum Kiskönyvtár-sorozatban Matijevics Lajos *Vizeknek szarvaról* című könyve nem leíró adattára földrajzi neveinknek. Inkább a három nagyobb tájegységet (Bácska, Bánát, Szerémség), történelmi múltjukra is kitekintve, egy sajátos nyelvi alakulatsoport segítségével, a földrajzi nevekkel hozza emberközelbe. Könyvében egyaránt felhasználja a múltban összegyűjtött neveket s a jelenlegi névanyagot, melyek jól megférnek egymás mellett, még akkor is, ha olykor a régi eltűnésének éppen az új az okozója. Az adatokat terepi gyűjtések — népnyelvi kutatások, földrajzi neveket ellenőrző körutak — eredménye, valamint a Magyar Nyelv Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében található kéziratok anyag szolgáltatatta, melyeket magángyűjtők, egyetemi hallgatók jegyeztek le.

Matijevics Lajos könyvének hat nagyobb fejezetében néhány jellegzetesebb vajdasági földrajzi név-csoport bemutatására és értékelésére vállalkozott. Az embernek a tájban végzett cselekvései alapján született műveltségi neveket a *Múltunk — örökségünk, Tájak és emberek, Amit a munka megteremtett* fejezetekből ismerhetjük meg. A történelem (forradalmak, sztrájkok), a betyárvilág, mesterségek, lápok, ingoványok megnevezése segítette az embert a tájékozódásban. A több nemzetiségű lakosság nyelve is érezteti hatását földrajzi neveinkben: Magyar utca, Romány templom, Cigánytelep, Verbovec (füzes falurész), Nussbaum Gasse (Diófa utca) stb. Szerémség területén bőven akad török eredetű név is; Čirluk — Iloknál, Ada lhuja — sziget Pancsovánál, kalem — nád stb. A földrajzi nevek kialakításában a növényzet egyes fajtaí, jellegzetes fák, virágok, gabonafélék is közrejátszottak; erről a *Fűről — fáról — virágról* című fejezet tudósít: Eprös köz, Alkácsfa utca, Szödrös, Szilvás stb. Az állatvilággal kapcsolatos elemek az „*Allati*” dolgok fejezetben olvashatók: Fácányos, Ludas-pusztá, Békás-tó, Csókás-hegy, Lóúsztató stb. Az egyes fejezeteket anekdoták, történetek teszik színessé. A könyv tehát nemcsak alapos szakismeretről tanúskodik, hanem olvasmányos is.

A hatodik fejezet, *A névalkotás műhelyében* igazolja, hogy az ember még a nyelvben, a megnevezésekben is szereti környezetét a maga képére formálni; ezt bizonyítják az emberi testrészekből származó földrajzi köznevek: Cirok-hát, Kőhomlok, Gulyás-oldal stb.

Matijevics a nyelvész szemzőgéből is megvizsgálja a közölt anyagot, és figyelmeztet, hogy a névmagyarázatokkal csínján kell bánni, mert a névalakok nagyon gyakran félrevezethetnek, ha az eredetüket kezdjük

magyarázni. A könyv költői hangzású címe is egy ilyen elferdített etimológiai magyarázattól származik 1796-ból, az első magyar földrajzi lexikonból: „Bodrog vármegye... Nevezetét vette e szavaktól, vöde Roch, mely annyit tézen, a tót nyelvben, mint vizeknek szarva, mint hogy e Megyében Duna és Tisza vize öszve folyván, mint egy hegyes szegletet formál.”

A kötet végén a helységnévmutató és a tartalomjegyzék segít eligazodni a feldolgozott földrajzi nevek között. A *Vizeknek szarváról* című gyűjtemény maradéktalanul valóra váltja a szerző előszóban kijelölt célját; a földrajzi nevekkkel közelünkbe hozza a tájat, a táj és az itt élő ember hűségese együvé tartozását idézi olykor tréfásan, másszor komoran.

S. VAJDA Zsuzsa

DOGMAVADÁSZAT

Nikola Milošević: *Filozofija strukturalizma*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1980.

Nikola Milošević tanulmánykötete századunk neves strukturalista tudósainak munkásságát vizsgálja — tisztán elméleti szempontból. Nem az életművek egésze érdekli, nem is a híressé lett tudományos eredményeket teszi mérlegre, hanem pusztán arra kíváncsi: milyen filozófiai alapok mutathatók Iki Lévi-Strauss, Foucault, Derrida, Goldmann és Althusser módszertana mögött; mi a lehetősége a gondolatok rendszerként való felfogásának; hogyan illeszkednek be a koncepciók a hagyományos ismeretelmélet alapképletébe, s miiben tekinthetők viszonylag eredetieknek.

Milošević abból indul ki, hogy a mai szellemtudomány dilemmái egyszerűbb formában már a görögöknél is jelen voltak. Szerinte a mai strukturalisták — tudatosan vagy öntudatlanul — az ősi felismerésnek egy-egy sajátos változatát képviselik. Meggyőződésük értelmében „nincs új a Nap alatt”; az élet és annak különféle formái, köztük a civilizáció termékei egy eleve adott teljességnek a sajátos kombinációiként jöttek létre. Nincs tehát fejlődés, minőségi változás: a látszólag ismeretlen funkciója Ikapcsolja egybe valamely általánosabb entitással; az ember és a természet kölcsönhatása nem változtathatja meg az eleve adott kényetet.

Nikola Milošević tanulmányorozatában az emberi teljesség nevében vitatkozik az egyoldalúnak ítélt strukturalista tanításokkal, mivel ezekben a műnek az egyszerűsége, esztétikai jellegzetessége vagy pedig az alkotó egyénisége sikkad el. Milošević a dialektika jogait védve pluralista pozícióban áll; tudniillik a szempontok minél változatosabb és rugalmasabb érvényesítését Ikeri számon a művelődés jelenségeinek felmérésében.